

NĚKOLIK POZNÁMEK K POVÍDKOVÉ BELETRII V NÁRODNÍCH LISTECH ZA DOBY NERUDOVY

Grégrovy *Národní listy* se, jak známo, postupem doby vypracovaly na pozici jednoho z nejvýznamnějších českých deníků nejen po stránce politické, nýbrž i z hlediska obecně kulturního a literárního zvláště. Velkou zásluhu na tom měli dva členové redakčního kolektivu, oba přední spisovatelé – Jan Neruda a Vítězslav Hálek. Přestože byli přáteli, soupeřili spolu nejen ve vlastní umělecké tvorbě, nýbrž i jako novináři a publicisté. Z Nerudovy korespondence vysvítá, že v redakci docházelo k situacím, kdy jeden druhému přebíral témata k fejetonům (Neruda si například stěžoval v roce 1872 v dopise Juliu Grégrovi [NERUDA 1963: 198], že Hálek začal psát fejeton na estetické téma, k němuž Neruda sbíral delší dobu materiál – byly to články *O uměleckém vkusu* z listopadu 1872). Jak z dopisu vyplývá, Neruda v té době odpovídal za redakci fejetonní rubriky.

Ta v té době přinášela beletristické příspěvky jen výjimečně. V roce 1868 to byl pokus otisknout ve fejetonu prózu na pokračování – *Velkoměstský román* od spisovatele Františka Adamce (1846–1868, pseudonym PraotEc). V úvodní poznámce redaktor uvedl, že jde o otisk rukopisu z pozůstalosti předčasně zemřelého talentovaného autora. Ve skutečnosti nešlo o román, nýbrž o novelistickou hříčku parodující romantický styl. Adamec z tohoto důvodu zvýrazňoval ve své próze formální postupy jak v oblasti kompozice (vyzdvíhal například symetričnost kapitol prodlužujících se směrem ke středu povídky a zkracujících se ke konci), parodoval popisná, charakterizační a dějová klišé romantické novely (podobně jako to činil Neruda ve vložených povídkách v *Týdnu v tichém domě*). Bohužel otiskování prózy nebylo dokončeno v důsledku administrativního postihu listu.

Beletristický ráz měly ovšem Nerudovy prózy otiskované v *Národních listech* na počátku sedmdesátých let, ať už máme na mysli jeho mistrovské cestovní črty *Různí lidé*, které vycházely ve fejetonu *Národních listů* od října 1870 do června 1871, nebo jeho *Trhany*, které v časopisecké verzi publikoval v listopadu a prosinci roku 1872. Tu je třeba poznamenat, že pro knižní vydání autor tuto prózu upravil, jak o tom psal příteli Šemberovi: „*Trhany* jsem např. *dopsal zvláště. Původně bylo 6 kapitol uveřejněno, dopsal jsem ještě čtyry..., a teď je to jako žánrová novela*“ (NERUDA 1954: 110). Z jeho slov vyplývá, že v té době rozlišoval mezi črtou fejetonního typu a „fejetonní novelou“, která byla osnována na určité fabulační konstrukci příběhu.

Teprve od poloviny sedmdesátých let se ve fejetonu pozvolna začaly prosazovat povídkové beletristické formy. Jedním z průkopníků fejetonní povídky byl František Herites, jehož první próza se objevila v roce 1876 (psal pod šifrou –es, později –ites.). O něco dříve se uplatnily prózy přeložené (v roce 1874 to byly povídky spisovatele USA Thomase Baileye Aldricha, o rok později překlad Julese Verna a v roce 1876 překlady francouzských autorů, které později uvedl Vrchlický ve svých *Básnických profilech francouzských*, jako například Emmanuel d'Hervilly). V tomtéž roce pořídil Jakub Arbes – pravděpodobně na přání Nerudovo – překlad vídeňské autorky Ady Christenové (1839–1901), přítelkyně Nerudova kamaráda Vratislava Kazimíra Šembery. V prosinci 1876 se objevil také překlad prózy Alexandra Dumase. Překladové próze v *Národních listech* se budeme soustavněji věnovat později, nyní zaměříme pozornost k tvorbě domácích autorů.

Neruda hledal pro svou rubriku jména, která by byla reprezentativní pro list a přitažlivá pro čtenáře. V roce 1878 získal pro fejetonní rubriku prózu jedné z vycházejících hvězd nové (parnasistní) generace – Julia Zeyera; byla to jeho povídka *Opálová miska*. K výraznějšímu rozmachu beletristické produkce v novinovém fejetonu došlo však teprve od začátku osmého desetiletí 19. století. Tehdy se Nerudovi podařilo přimět k relativně pravidelným příspěvkům právě Františka Heritese, hlásícího se povahou své tvorby rovněž k estetice a poetice parnasistů. Z poměrně časté korespondence adresované tomuto autorovi a týkající se většinou žádostí o další příspěvky je významnější dopis z 9. května 1880, v němž mu Neruda psal: „*Nazýváte se »žákem« mým. Pravda-li, pak bych si přál mít takových žáků aspoň deset. Beletrie má pro rozvoj náš národní nesmírnou důležitost, daleko větší, než se jí obyčejně přikládá*“ (NERUDA 1965: 164). Tu se zřetelně projevila změna stanoviska jak Nerudy samého, tak i vedení listu k beletristickým příspěvkům. Ještě v roce 1876 uvedl totiž v dopise jednomu z přispěvatelů: „*Novelky, které jsou přes dvě čísla dlouhy, vůbec se nám nehodí*“ (NERUDA 1965: 102). Už v roce 1878 vyšla však Zeyerova povídka ve třech pokračováních.

Mezi přispěvateli se však v roce 1880 objevil i Zikmund Winter a od října se pak k Heritesovi připojila další významná osobnost – Svatopluk Čech (3. října otiskl pod svým jménem povídku *Losos mého pradědečka* a dále pokračoval pod šifrou ABCD). Následující rok přinesl pak nástup několika dalších současných autorů. Neruda rozvinul značnou aktivitu, aby pro svou rubriku (a nejen pro ni, nýbrž i pro literární kritiku) získal širší spektrum názorů a stylových postupů. Vedle osvědčených přispěvatelů, zaplňujících pravidelně rubriku svými žánrovými sentimentálními i humornými obrázky (F. Herites, Sv. Čech) se tu objevila i autorka z generace Nerudovy, Sofie Podlipská (redaktor fejetonu ji výslovně pozval k účasti zvláštním dopisem), ale také autoři mladší, jako například Pavel Albieri (1861–1901) nebo Irma Geisslová (1855–1914), kterou na konci minulého století objevil pro současnost, ovšem jako básničku, Ivan

Slavík. V *Národních listech* publikovala v letech 1881 a 1882 tři novelky z železničního prostředí (*Podél trati, Z ovzduší nádražního* a *Souboj na drezíně*).

V polovině osmdesátých let, přesněji v roce 1884, se Julius Grégr snažil čelit konkurenci staročeského *Hlasu národa* rozšířením beletristické složky listu a uvažoval o publikaci románů na pokračování. Dozvídáme se o tom například z listů Nerudových ze září a z října 1884 (NERUDA 1963: 242, 246, 247) – v říjnu nabízel Neruda majiteli listu pro přílohu dva romány: Erckmannův a Chatrianův román *Dva vojínové* v překladu Soběslava Pinkase, nebo Arbesovo romaneto *Lotr Gólo*; ani jeden však v příloze nevyšel. Jiným zajímavým dokladem Grégrova pokusu zvýšit přitažlivost listu je dopis Karolíny Světlé z roku 1888, v němž se rovněž zmiňovala o návrzích pro románovou přílohu *Národních listů*: „*Napadlo mi několik románů ruských. [...] Pan doktor [Grégr – pozn. AH] nechce o ruském románů ani slyšet. Ztratil prý průběhem vyjití Vina a trest tisíc [...] abonentů. Mělo by to být něco francouzského. Byltě Š[najdauf] již navrhl román Petr a Johana [správně Petr a Jan – pozn. AH] od spisovatele, který začíná s M [G. de Maupassant – pozn. AH] a jeho další jméno mi právě nepřipadá [...]. Avšak pan Dr. [Grégr] po přečtení práci vrátil. Je v ní prý málo pikantního děje. Na Flauberta a bratry spisovatele, již začínají s G (na další zas si nemohu vzpomenout) [patrně Edmond a Jules Goncourtové – pozn. AH] jsem si netroufala upozorniti pro přílišnou pikantnost. Konečně zas jsem si vzpomněla na Romolu od Eliotové [...]*“ (SVĚTLÁ 1959: 587).

Spisovatelčina poznámka o dějové „pikantnosti“ přesně odpovídá koncepci beletristických příspěvků publikovaných ve fejetonní příloze. Neruda sám si tuto situaci jako fejetonista i jako redaktor rubriky záhy velmi dobře uvědomoval. Již v roce 1867 ve své známé studii *Moderní člověk a umění* napsal: „*Myslí-li spisovatel nepoměrně víc na věc než na čtenáře, povstává pod perem jeho sloh básnický nebo vědecký, myslí-li ale víc na čtenáře než na věc, zrodí se sloh pikantní. Tento sloh pikantní je koncesí modernímu člověku, je formou moderní literatury*“ (NERUDA 1958: 30).

Proto můžeme ve fejetonní rubrice nalézat příspěvky autorů, kteří tvořili aktuální svět soudobé literatury, byť jejich jména i díla časem vybledla. K nim můžeme počítat spisovatele, jako byli Josef Leopold Hrdina (1856–1933), Antonín Koukl (1860–1884), Václav Řezníček (1861–1924), Bohdan Kaminský (1859–1929) nebo Rudolf Jaroslav Kronbauer (1864–1915), kteří od poloviny osmdesátých let pozvolna nahrazovali osvědčené fejetonní beletristy. Mezi nimi ovšem záhy vynikl autor, skrývající se pod šifrou Ypsilon, jímž nebyl nikdo jiný než Nerudův redakční druh Ignát Herrmann (1854–1935). Jeho humorky se staly vítanou četbou pro širokou obec odběratelů a čtenářů deníku podobně jako fejetony jeho učitele Nerudy. Herrmann ovšem ve svých žánrových drobnokresbách rozšířil hranice této formy jak co do výrazových prostředků, tak co do tematického obzoru. S humorem zahrnujícím i prvky grotesknosti a situační anekdotičnosti kreslil nejen rázovité figurky z lidového

prostředí v (tehdy) okrajových částech Prahy (Podskalí), nýbrž i komické postavy z prostředí měšťanského: už v roce 1886 se ve fejetonech objevila postavička bodrého malíře pokojů a domácího pána Kondelíka představená v gago-vých situacích (MOCNÁ 2002: 23). O rok dříve byly do fejetonů rubriky (která od téhož roku 1886 byla rozšířena o nedělní přílohu věnovanou beletristickým příspěvkům) zařazeny také dvě ukázky z Herrmannova budoucího románu *U snědeného krámu* (s původně zamýšleným názvem *Ke dnu*), které vnášely do Herrmannových próz nezvyklé ladění tragické. Editor Herrmannových „nedělních“ povídek v České knižnici Přemysl Rut charakterizoval v komentáři tyto povídky následovně: „*Smyslem pro »životní prostředí« (v pojetí sociologickém) včetně zánrového detailu Herrmann patří k literatuře své doby, k literatuře onoho směru, »jímž ukázal mistr Neruda« [...]. Nejlepší Herrmannovy povídky se však zároveň z literatury své doby vymykají: dokonale odporovanou realitu totiž kombinují s bujarou nadsázkou, kupeckou logiku provokují odpoutaným nonsensem*“ (RUT 2004: 415). K tomu lze jen poznamenat, že i v tom autor novinových žánrových povídek byl dítětem své doby; oproti střídavě věcným „kresbám“ májovců totiž autoři následující generace obohacovali své prózy nejen fantaskními či exotickými (J. Zeyer), nýbrž i sentimentálně lyrizujícími (F. Herites, Sv. Čech) prvky, které byly zaměřeny na čtenářský účinek.

V roce 1888 se v nedělní příloze čtenáři mohli setkat také s prózami další vycházející hvězdy na českém literárním nebi: byl to Josef Svatopluk Machar. V červenci, v srpnu a v prosinci otiskl v *Národních listech* tři povídky. Dvě z nich (*Přátelství, Teorie o hrdinství*) zasadil – využívaje válečné tematiky z rakouské okupace Bosny a Hercegoviny v roce 1878 – do vojenského prostředí, aby posílil jejich čtenářskou přitažlivost. Jsou to prózy zcela konvenčního rázu, v nichž přátelství trvá až za hrob, šlechtní hrdinové umírají a padouši triumfují. Přece jen však v nich můžeme nalézt jisté stopy macharovské skepse namířené proti idylizující iluzivnosti konvenčních próz. Třetí povídka zasazená do měšťanského prostředí (bezohledný manžel, obchodník, udržující milostný poměr s primitivní kuchařkou čeká na smrt své kultivované ženy nemocné tuberkulózou) vykazuje zajímavou podobu s povídkou Emila Zoly *Smrt ženy*, která byla přeložena a publikována rovněž ve fejetonu *Národních listů*, ale již o čtyři roky dříve; i v ní šlo o smrt manželky, rovněž manželky obchodníka. Povídka však nebyla tak sentimentálně vyhocena jako u Machara (u něho připomíná jeho básnické příběhy tragických osudů žen z knihy *Zde by měly kvést růže*), francouzský naturalista tu spíše s chladnou objektivitou zdůraznil lidsky odcizující sílu obchodnické profese, která manželovi do poslední chvíle zabraňuje uvědomit si tragiku osobní situace.

Odkazem na Zolu se dostáváme k otázce překladové beletrie v *Národních listech*. Už v úvodu byla zmínka o nesmělých počátcích pronikání překladových próz na stránky deníku. V sedmdesátých letech to byli především autoři, kteří se do literárního povědomí dostávali na základě čtenářských zkušeností autorů

a překladatelů (Josefa Václava Sládka, Ladislava Tesaře, písíčího pod pseudonymem Charpentier, Viléma Mrštíka a dalších; je pikantní, že mezi překladateli se objevilo i jméno jednoho z pozdějších redaktorů *Moderní revue* Arnošta Procházky – přeložil Zolovu povídku *Bida* –, a kuriózní je též údaj z roku 1889, kdy pod překladem Maupassantovy povídky bylo otištěno jméno Marie Majerové – šlo ovšem o pouhou shodu jmen, budoucí spisovatelce Marii Bartošové v té době bylo teprve sedm let!).

Pokud jde o plejádu překládaných autorů, je příznačné, že od sedmdesátých let se setkáváme se jmény, která reprezentovala světovou a evropskou literaturu, ať to byl Bret Harte, Alphonse Daudet (jeho zdramatizované práce se v té době hrály na českém jevišti) či Michail Jevgrafovič Saltykov-Ščedrin. V roce 1881, tedy v době, kdy v *Osvětě* Ferdinand Schulz hřimal proti zkaženosti a nemravnosti románů francouzského naturalisty, se ve fejetonu *Národních listů* objevil překlad Zolovy povídky *Ráj koček*, který pořídil Jan J. Benešovský-Veselý. A v následujícím roce k nim přibyla celá plejáda evropských, převážně francouzských autorů: François Coppée, Théodor Banville, Guy de Maupassant, ale také američtí spisovatelé Nathaniel Hawthorne a Edgar Allan Poe. V polovině osmdesátých let k nim přibyli autoři ruští, Lev Nikolajevič Tolstoj, Fjodor Michajlovič Dostojevský, Vsevolod Michajlovič Garšin, Nikolaj Semenovič Leskov a v roce 1888 i Anton Pavlovič Čechov. K neoblíbenějším, a českým autorům žánrově nejbližším povídkářům této doby patřil André Theuriet (1833 až 1907), jež Vrchlický ve svých *Básnických profilech francouzských*, publikovaných souběžně v rubrice fejetonu, řadil mezi básníky krajináře. Z dalších evropských spisovatelů patřil v sedmdesátých letech k oblíbeným Nor Alexander Lange Kielland (1849–1906), v roce 1882 byla přeložena i povídka Španěla Gustava Adolfa Becquera (1836–1870), maďarských autorů Móra Jókai (1825–1904) a Kálmána Mikszátha (1847–1910), Itala Luigiho Capuany (1839–1918). Celkově se dá říci, že překladová próza měla v *Národních listech* za doby Nerudova redigování kvalitativně dobrou úroveň, poskytovala čtenářům vcelku seriózní povědomí o soudobé světové literatuře.

Charakter fejetonní prózy v deníku ovšem byl ovlivňován, jak to naznačil výše citovaný Neruda, především zřetelem ke čtenáři; byla proto dávána přednost prózám kratším, dějově napínavým nebo vypjatým, zasazeným do společensky i teritoriálně zajímavého prostředí a prezentujícím rázovité nebo výjimečné povahy. I když v honbě za potravou pro nenasytanou potřebu denního tisku byla umělecká úroveň beletristických příspěvků kolísavá, s tím jak se občas prosazovali „psavci“ typu Josefa Ladislava Hrdiny nebo Václava Řezníčka, dá se říci, že se Nerudovi a jeho kolegům, kteří ho zastupovali v době nemoci, vcelku podařilo udržet beletristickou část *Národních listů* na úrovni, která si nezažala s některými speciálními časopisy literárními, a vytvořit tradici, na kterou navázaly nejlepší novinářské podniky i ve století následujícím.

LITERATURA

MOCNÁ, Dagmar

2002 *Případ Kondelík. Epizoda z estetiky každodennosti* (Praha: Karolinum)

NERUDA, Jan

1954 *Dopisy II*, ed. Josef Moravec (Praha: SNKLHU)

1958 *Studie, krátké a kratší II*, ed. Jaroslav Zima (Praha: SNKLHU)

1963 *Dopisy I*, ed. Miloslav Novotný (Praha: SNKLHU)

1965 *Dopisy III*, ed. Miloslav Novotný (Praha: SNKLHU)

RUT, Přemysl

2004 „Komentář“, in Ignát Herrmann: *Nedělní povídky* (Praha: NLN)

SVĚTLÁ, Karolina

1959 *Z literárního soukromí II*, ed. Josef Špičák (Praha: SNKLHU)